

III.4 – When Survival is at Stake! חמו"ע וקידוש ה'

Ezekiel 20

1. In the seventh year, on the tenth day of the fifth month, certain elders of Israel came to inquire of the LORD, and sat down before me.

33. And what you have in mind shall never come to pass—when you say, “We will be like the nations, like the families of the lands, worshiping wood and stone.” 33As I live—declares the Lord GOD—I will reign over you with a strong hand, and with an outstretched arm, and with overflowing fury.

Sifrei Bamidbar

"There came to me (Ezekiel) men of the elders of Israel to make inquiry of the L-rd, and they sat before me." They said to him: A servant whose Master has sold him, does he not leave His domain? Ezekiel: Yes. They: Since the L-rd has sold us to the nations, we have left His domain. Ezekiel: A servant whose Master has sold him in order to return, does he leave His domain? (Ibid. 32-33) "And what enters your minds, it shall not be, your saying: We will be like the nations, like the families of the lands, to serve wood and stone. As I live, says the L-rd G-d. I swear to you that I will rule over you with a strong hand and with an outstretched arm and with outpoured wrath!"

7. בית הבחירה למאירי סנהדרין עד: 2

אם אינו מתכוין אלא להנאת עצמו אף בע"ז וגלוי עריות ואף בשעת שמד ובפרהסיא יעבור ואל יהרג והוא שאמרו באסתר להנאת עצמו... אם תשיבנו מה שהקשו מה ראו חנניה וכו' שהטילו עצמם וכו' אין זו ע"ז גמורה אלא אנדרוטי של מלך להגדיל יראתו ובזו כל שלבו לשמים מותר.

5. יחזקאל כ

(א) וַיְהִי בַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית בַּחֲמִשִּׁי בְעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ בָּאוּ אֲנָשִׁים מִזְּקֵנֵי יִשְׂרָאֵל לְדַרְשׁ אֶת יְקֹוֹק וַיֵּשְׁבוּ לִפְנֵי: ס
(לב) וְהֶעֱלָה עַל רוּחְכֶם הָיוּ לֹא תִהְיֶה אֲשֶׁר אַתֶּם אֹמְרִים נְהִיָּה כְּגוֹיִם כְּמִשְׁפְּחוֹת הָאֲרָצוֹת לְשֶׁרֶת עֵץ וְאֶבֶן: (לג) חִי אֲנִי נְאֻם אֲדֹנָי יְקֹוֹק אִם לֹא בְיַד חֲזָקָה וּבְזִרְוֹעַ נְטוּיָה וּבְחִמָּה שְׁפוּכָה אֶמְלֹךְ עֲלֵיכֶם:

6. ספרי במדבר קטו

כענין שאמרו ישראל ליחזקאל (יחזקאל י"ד: א') וַיָּבֹאוּ אֵלַי אֲנָשִׁים מִזְּקֵנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֵּשְׁבוּ לִפְנֵי. אמרו לו עבד שמכרו רבו לא יצא מרשותו אמר להם הן. אמרו לו הואיל שמכרנו המקום [לאו"ה] יצאנו מרשותו (לגמרי) אמר להם הרי עבד שמכרו רבו על מנת לחזור שמה יצא חוץ לרשותו (שם כ) וְהֶעֱלָה עַל רוּחְכֶם הָיוּ לֹא תִהְיֶה אֲשֶׁר אַתֶּם אֹמְרִים נְהִיָּה כְּגוֹיִם כְּמִשְׁפְּחוֹת הָאֲרָצוֹת לְשֶׁרֶת עֵץ וְאֶבֶן חִי אֲנִי נְאֻם אֲדֹנָי יְקֹוֹק אִם לֹא בְיַד חֲזָקָה וּבְזִרְוֹעַ נְטוּיָה וּבְחִמָּה שְׁפוּכָה אֶמְלֹךְ עֲלֵיכֶם.

1. גמ' פסחים נג:

עוד זו דרש תודוס איש רומי: מה ראו חנניה מישאל ויעזריה שמסרו [עצמן] על קדושת השם לכבשן האש? נשאו קל וחומר בעצמן מצפודעים...

This was also taught by Theodosius of Rome: What did Hananiah, Mishael, and Azariah see that led them to deliver themselves to the fiery furnace for sanctification of the name of God? They drew an *a fortiori* inference from the plague of frogs in Egypt. ...

2. תוספות מסכת פסחים דף נג עמוד ב

מה ראו חנניה מישאל ויעזריה - פ"ה מה ראו שלא דרשו וחי בהם ולא שימות בהן...

ומפרי"ת דצלם זה שעשה נבוכדנצר לאו ע"ז הוה אלא אינדרטא שעשה לכבוד עצמו ולכך קאמר מה ראו וכן משמע מדכתיב לאלהך לית אנחנא פלחין ולצלם דדהבא לא נסגוד משמע דאלהא דידיה וצלמא תרי מילי נינהו ...

3. נמוקי יוסף על הרי"ף סנהדרין דף יח/א¹

והמקדש את השם ומוסר עצמו למיתה על קדושת שמו ומצותו [סנהדרין דף קי ע"ב] עליו הכתוב אומר אֶסְפוּ לִי חֲסִידֵי כְּרִיתֵי עֲלֵי זֶבַח (תה"ו נ: ה) וכל היכא דאמריו יעבור ואל יהרג אין לו למסור עצמו למיתה על קדושת השם ואם מסר הרי זה מתחייב בנפשו

אבל אם הוא אדם גדול וחסיד ירא שמים ורואה שהדור פרוץ בכך רשאי לקדש השם ולמסור עצמו אפילו על מצוה קלה כדי שיראו העם וילמדו ליראה את השם לאהבו בכל לבם והיינו דאמרין [פסחים נג:]: מה ראו חמו"ע שהפילו את עצמן לכבשן האש פירוש ולא השתחוו לצלם שהרי לאו ע"ז היתה אלא אנדרטי של מלכים לכבוד בעלמא אלא מתוך שהיו רובן טועין וסבורים שהיתה ע"ז היה קדוש השם במה שעשאו

Sanhedrin 110b

Rabbi Yehoshua ben Korḥa says: This verse was stated with regard to future generations: "Gather My pious together to Me"; these are the righteous that are in each and every generation. "Those that have entered into My covenant by offering"; these are Hananiah, Mishael, and Azariah, who submitted themselves to the fiery furnace. "By offering"; this is a reference to Rabbi Akiva and his colleagues, who gave themselves up to slaughter over the study of Torah.

4. גמ' סנהדרין קי:

רבי יהושע בן קרחה אומר: לא נאמר פסוק זה אלא כנגד דורות הבאים אֶסְפוּ לִי חֲסִידֵי - אלו צדיקים שבכל דור ודור, כְּרִיתֵי עֲלֵי זֶבַח - אלו חנניה מישאל ויעזריה שמסרו עצמן לתוך כבשן האש, עֲלֵי זֶבַח - [אלו] רבי עקיבא וחביריו שמסרו עצמן לשחיטה על דברי תורה.

¹ R. Joseph Haviva (ibn Haviva) was apparently born in Saragossa, Spain, c. 1340, and was a scion of great Spanish rabbinical families, studying under R. Nissim (R'an) and after his death, under R. Hisdai Crescas. He lived in Barcelona and died c. 1420. He is famous for his work Nimukei Yosef, on the Alfasi Code, and has been published on the pages of the standard Alfasi code on seven tractates in lieu of R. Nissim's commentary.

² R. Menachem ben Shlomo Meiri – 1249-1315, one the leading rabbis in southern France. He authored many works, the most well - known being the Bet HaBechirah, a broad commentary on the Mishnah and Talmud. The Bet HaBechirah was written in 'strict Hebrew' (as opposed to the Rabbinical Hebrew), and contains an anthology of commentators and poskim who preceded him, as well as his own comments and halachic decisions.

Midrash Rabbah Shir Hashirim 7:8

They went to Daniel and said to him: 'Daniel our master, Nebuchadnezzar set up an idol and designated three people from each and every nation and designated us from amongst Israel. What do you say, shall we prostrate ourselves to it or not?' He said to them: 'Behold, the prophet is before you, go to him.' They immediately went to Ezekiel. They said to him as they said to Daniel: 'Shall we prostrate ourselves to it or not?' He said to them: 'I have already received a tradition from my teacher Isaiah: "Hide for a brief moment until the fury has passed" (Isaiah 26:20).'

They said to him: 'Do you want them to say that all the nations prostrate themselves to this idol?' He said to them: 'What do you say?' They said to him: 'We want to diminish it, in that we will be there and will not prostrate ourselves to it, so that they will say: All the nations prostrate themselves to this idol other than Israel.' He said to them: 'If that is your wish, wait for me until I consult the Omnipotent.' That is what is written: "Men of the elders of Israel came to seek the Lord and they sat before me" (Ezekiel 20:1). Who were they? They were Hananya, Mishael, and Azarya. He said before the Holy One blessed be He: 'Master of the universe, Hananya, Mishael, and Azarya request to give their lives for the sanctity of Your name. Will You stand by them or not?' He said: 'I will not stand by them.' That is what is written: "Son of man, speak to the elders of Israel, and say to them... Do you come to seek Me? (Ezekiel 20:3). After you caused Me to destroy My house, to burn My Sanctuary, and to exile My children among the nations; after that you come to seek Me? "As I live, I will not acquiesce to you" (Ezekiel 20:3).

At that moment, Ezekiel wept, lamented, and wailed to himself: 'Woe to the enemies of Israel, the remnant of Judah is lost. Only these remain from Judah, as it is stated: "Among them from the children of Judah were Daniel, Hananya, Mishael, and Azarya" (Daniel 1:6), and this is the answer that they receive?' He was weeping and walking. When he arrived, they said to him: 'What did the Holy One blessed be He say to you?' He said to them: 'I will not stand by you.' They said to him: 'Whether He stands or whether He does not stand, we are giving our lives to sanctify His name.'

8. שיר השירים רבה (וילנא) פרשה ז:ח

הָלְכוּ לָהֶם אֲצֵל דְּנִיָּאל, אָמְרוּ לוֹ רַבְּנוּ דְּנִיָּאל נְבוּכַדְנֶצַּר הֶעֱמִיד צָלָם וְהַפְרִישׁ מִכָּל אַמָּה וְאַמָּה שְׁלֵשָׁה שְׁלֵשָׁה, וְלָנוּ הַפְרִישׁ מִכָּל שְׂרָאֵל מִה אֶתְּה אֹמֵר לָנוּ נִסְגֹּד לֵיה אֹ אוֹ לֹא, אָמַר לָהֶם הִנֵּה הַנְּבִיא לְפָנֶיכֶם לְכוּ אֲצֵלוּ

הָלְכוּ לָהֶם מִיָּד אֲצֵל יְחֻזְקָאֵל, אָמְרוּ לוֹ כְּמוֹ שְׂאָמְרוּ לְדְנִיָּאל נִסְגֹּד לֵיה אֹ אוֹ לֹא, אָמַר לָהֶם כְּבָר מְקַבֵּל אֲנִי מִיִּשְׁעֵיהָ רַבִּי (ישעיה כו, כ): חֲבִי כְּמַעַט רָגַע עַד יַעֲבֹר זָעַם. אָמְרוּ לֵיה מִה אֶתְּה בְּעֵי דִיהוֹן אָמְרִיו הִדְרִיו צִלְמָא סְגִדְיו לֵיה כָּל אֲמִיָּא, אָמַר לוֹן וּמַה אֶתְּנוּ אָמְרִיו, אָמְרוּ לֵיה אֲנוּ בְּעֵינֵנוּ נִתְּנוּ בֵּיה פְּגָם דְּנִיָּהוּי תַּמְּוֹן וְלֹא נִסְגֹּד לֵיה, בְּגִין דִּיהוֹן אָמְרִיו הִדְרִיו צִלְמָא כָּל אֲמִיָּא סְגִדְיו לֵיה לְבַר מִיִּשְׁרָאֵל. אָמַר לָהֶם אִם פְּדַעְתְּכֶם הַמְּתִינֵנוּ לִי עַד שְׂאָמְלִדְךָ בְּגַבְוָה, הִדְא הוּא דְכְּתִיב (יחזקאל כ, א): בָּאוּ אַנְשִׁים מִזְּקִינֵי יִשְׂרָאֵל לְדַרְשׁ אֶת ה' וַיִּשְׁבוּ לְפָנָיו, וּמִי הָיוּ, אֲלוֹ חֲנַנְיָה מִיִּשְׁרָאֵל וְעֲזַרְיָה, אָמַר לְפָנָיו הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא רַבּוֹנוּ שֶׁל עוֹלָם חֲנַנְיָה מִיִּשְׁרָאֵל וְעֲזַרְיָה מִבְּקָשִׁים לְתוֹן נַפְשָׁם עַל קְדֻשַׁת שְׁמֹךְ, מִתְּקִים אֶתְּ עֲלֵיהֶן אוֹ לֹא, אָמַר לוֹ אֲנִי מִתְּקִים עֲלֵיהֶם, הִדְא הוּא דְכְּתִיב (יחזקאל כ, ג): בְּן אָדָם דַּבֵּר אֶת זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמְרִתְּ אֲלֵהֶם וּגוֹי הִלְדַּרְשׁ אֶתִּי אֶתְּם בָּאִים, מֵאַחַר שְׁגִרְמַתְּם לִי לְהַחְרִיב בֵּיתִי וְלִשְׂרֹף הֵיכָלִי וְלְהַגְלוֹת בְּנֵי לְבָיִן הָאֲמוֹת וְאַחַר כֵּן אֶתְּם בָּאִים לְדַרְשֵׁנִי, (יחזקאל כ, ג): חִי אֲנִי אִם אֲדַרְשׁ לָכֶם. בְּאוֹתָהּ שְׁעָה בָּכָה יְחֻזְקָאֵל וְקוֹנֵן וְהִלְלִיל בְּעַצְמוֹ וְאָמַר וַיִּלְשׁוֹנָאֵי יִשְׂרָאֵל אֲבָדָה שְׂאָרִית יְהוּדָה, שְׁלֹא נִשְׁתַּיַּר מִיְהוּדָה אֲלָא אֲלוֹ בְּלָבָד, שְׁנֵאֲמַר (דניאל א, ו): וַיְהִי בָהֶם מִבְּנֵי יְהוּדָה דְּנִיָּאל חֲנַנְיָה מִיִּשְׁרָאֵל וְעֲזַרְיָה, וְזוֹ תְּשׁוּבָה בָּאָה לָהֶם, וְהָיָה בְּכִי וְאֲזִיל, כִּיִּן דְּאֶתְּה אָמְרוּ לֵיה מִה אָמַר לְךָ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, אָמַר לָהֶם אֲנִי מִתְּקִים עֲלֵיכֶם, אָמְרוּ לוֹ בִּין מִתְּקִים בִּין שְׂאִין מִתְּקִים אֲנוּ נוֹתְנִין נַפְשׁוֹתֵינוּ עַל קְדֻשַׁת שְׁמוֹ.

9. מדרש הגדול (פר' וארא ח:ט)¹

ר' נתן אומר: בתחלה הלכו אצל יחזקאל, שנא' 'באו אנשים מזקני ישראל לדרש את ה' וישבו לפני' (יחז' כ:א) מי הן האנשים הללו? אלו חמו"ע שבאו להמלך ביחזקאל. אמרו לו: גזרה עלינו מלכות הרשעה לעבוד ע"ז, מה תאמר, נעבוד או לא נעבוד? אמר להם 'אשר יעשה אתם האדם וחי בהם' (ויק' יח:ה), ולא שימות בהם. אמרו לו הרי הוא אומר 'זבח לאלהים יחרס' (שמי' כב:יט)? ומלכא גזר למרמי יתנא בגו אתון נורא יקידתא (דני' ג:כ), אם נקביל מילי דאורייתא הרי אנו מחוייבין מיתה למלכות, ואם נקביל מילי דמלכותא הרי אנו מחוייבין מיתה למקום, הרי אנו מחוייבין מיתה מכל מקום. מוטב שנמות על קידוש שמו שלהקב"ה ואל נעבוד ע"ז. התחיל יחזקאל מטפח על פניו ואומר: 'אבדה שארית יהודה' (ירמי' מ:טו)''

10. שו"ת משפט כהן (ענייני ארץ ישראל) סימן קמב

בשיחתו הנכבדה כתב בשם הרמב"ם כי בדבר הנוגע להצלת רבים אין משגיחין על הסכנה, אולי יודע כתר"ה את המקום שבו כתוב מבטא זה בספרי הרמב"ם, ייטיב נא להודיעני כי בעניי חדת היא לי. ...

ואולי כונת רבים בלי הרמב"ם כאן כלל ישראל, כה"ג דפ"ק דמגילה ת"ת דרבים והתם י"ל כד' הפוסקים שכתבו, וכמדומה שהאריך בזה בת' בשמים ראש ואינו ת"י, דלהצלת הכלל אין עומד שום דבר אצל היחיד אפי' מהג"ד

¹ **Midrash Ha - Gadol** is a compilation of hundreds of Midrashim from Chazal and commentaries from later authors, including citations from the Rambam's Mishneh Torah, arranged according to the parshiyot of the Torah. It was compiled by Rav David ben R' Amram Adani, a leading rabbi of 14th century Yemenite Jewry. (Some Yemenite traditions ascribe the Midrash HaGadol to Rav Avraham the son of the Rambam.) It also includes many introductions from Midrashim of halachah and Aggadah, as well as ancient translations, many of which are based on original sources that have been mostly lost to us, and remain only in sections discovered in genizah, such as the Mechilta of R' Shimon bar Yochai.